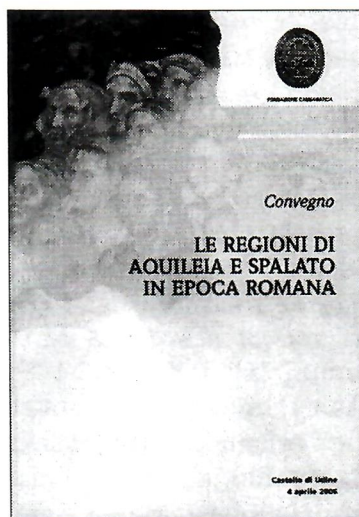

**prikazi
i osvrti**

**LE REGIONI DI AQUILEIA E SPALATO
IN EPOCA ROMANA,
Convegno Castello di Udine 4 aprile 2006.,
Maurizio Buora (ed.), Fondazione Cassamarca,
Treviso, 2007., 267 str.**

U Udinama 4. travnja 2006., u organizaciji Fondacije Cassamarca iz Trevisa i Civici Musei iz Udina, održan je znanstveni skup Regije Akvileje i Splita u rimsko doba, nakon kojega se pojavio iz tiska zbornik s 13 radova.

Kao što u uvodu kaže urednik zbornika **Maurizio Buora**, cilj skupa jest uvid u najnovija istraživanja na prostorima između Akvileje i Splita, posebice nakon velikoga otkrića Augustova hrama u Naroni. U informativnom prilogu s naslovom Uvod u skup (Introduzione al Convegno, 11-16) **A. Marccone**, ravnatelj Odjela za povijest i zaštitu kulturne baštine Sveučilišta u Udinama, kratko se osvrnuo na političke, gospodarske

i kulturne veze regije Akvileje (s Trevisom, Udinama, Trstom i dr.) sa splitskom regijom (Salona, Naron, Iadera i dr.), dodavši tome recentnu bibliografiju, s ostalim zbornicima sa sličnih skupova (*Gli Illiri e l'Italia*, Convegno Internazionale di Studi, Treviso, 16 ottobre 2004., M. Buora /ed./, Fondazione Cassamarca, Treviso, 2005.; *L'archeologia dell'Adriatico dalla preistoria al Medioevo*, Atti del Convegno internazionale Ravenna, 7-9 giugno 2001., F. Lenzi /ed./, All'Insegna del Giglio, Firenze, 2003.).

Gianfranco Paci, ravnatelj odjela za arheologiju i povijesne znanosti Sveučilišta u Macerati (Naron: le iscrizioni delle mura e la storia della città sul finire dell'età repubblicana, str. 17-34), bavi se poviješću Narone, ito na kraju republikanskoga doba. On uspoređuje rimske natpise o gradnji gradskih zidina u Naroni i u Lješū (Lissum/Lissós, danas Lezhë

u Albaniji). Radi se o dvama emporijima, jedan na ušću Neretve, drugi na ušću Drima, u kojima su Grci imali trgovišta, a kasnije ih osvojiše Rimljani. Paci govori o statusu Narone, gdje se slaže s T. Mommsenom da je sredinom 1. st. pr. Kr. bila vicus, kada se spominje gradnja zidina. Narona je kasnije postala conventus civium Romanorum, pa municipij, dok su i dalje dvojbe kada je dobila status kolonije (Colonia Iulia Narona). Natpisi u Lješju datiraju se također u sredinu 1. st. pr. Kr., zadnjih godina života Gaja Julija Cezara.

Paolo Liverani, profesor na Katedri za topografiju Sveučilišta u Firenzi (Narona: la distruzione dell'augusteo, str. 35-50), piše o najznačajnijem otkriću hrvatske, pa i europske arheologije, rimskom hramu Augusteju u središtu Vida, pod vodstvom E. Marina, tadašnjega ravnatelja Arheološkoga muzeja u Splitu (Emilio Marin, *The temple of the imperial cult [Augusteum] at Narona and its statues: interim report*, Journal of roman archaeology, Portsmouth, 14/1, 2001., 80-112). Kao što je poznato, svi kipovi (Augusta, Vespazijana, Klaudija, Germanika, Livije, Agripine i dr.) u hramu bili su dekapitirani. Liverani uspoređuje slično stanje s Augustejom u Eretriji na otoku Eubeji, koja se krajem 4. st. našla, zajedno s Naronom, u prefekturi Ilirik. Tamo se devastacija hrama dogodila oko 390. god., što znači da se u nestabilnim vremenima cara Teodozija i provale Gota zbilo rušenje hramskih kipova i njihovo dekapitiranje također i u Naroni. O tome je nešto ranije pisao Stephan G. Schmid, (*Worshipping the emperor/s. A new temple of the imperial cult at Eretria and the ancient destruction of its statues*, Journal of roman archaeology, Portsmouth, 14/1, 2001., 113-142).

Ravnatelj Arheološkoga muzeja u Zagrebu **Ante Rendić-Miočević** (Tracce del culto imperiale nel retroterra dell'Adriatico orientale: esempi dalla Croazia centrale e nordoccidentale, str. 51-80), opsežno je ispitao natpise koji govore o kultovima careva Augusta, Trajana, Hadrijana, Marka Aurelija, Septimija Severa, Karakale, Gordijana III., Decija, Florijana i Dioklecijana, uglavnom s japodskoga područja, uključivši i potvrde iz Siscije, Andautonije, Petovija, Cibale i Murse. Katkad se prije carskih imena nalazi posveta Jupiteru, koji je s epitetima: o(ptimo) (maximo) d(eo) D(olicheno), Josipdol, str. 62, fig. 9 i Soli invicto, Metulum, str. 65, fig. 13.

Franca Maselli Scotti, ravnateljica Nacionalnoga arheološkog muzeja u Akvileji, (Presenze di culto mitraico nell'alto Adriatico, str. 81-106), piše o Mitrinu kultu na području Akvileje, Trsta, Poreča i Pule, dakle, na samom sjeverozapadnom dijelu Jadrana (arco dell'alto Adriatico, kako ga nazivaju Talijani). Kultne predstave boga Mitre (na kipovima i reljefima, epigrafskim spomenicima, keramici, gemama i novcu) javljaju se od 2. st.

Najčešći su ikonografski motivi u kamenu tauroktonija (žrtvovanje bika - Akvileja, Timavo i Elleri) i prikazi mitričke gozbe (najčešće fragmentarno), na svjetiljkama prikaz Gavrana (Corvus), dok su na gemama uglavnom životinje (pčela, škorpion i sl.). Autorica zaključuje da se u kronološkom smislu Mitrin kult može pratiti do 5. stoljeća (svjetiljke u Timavu).

Monika Verzar-Bas, profesorica na Odjelu antičkih znanosti Sveučilišta u Trstu (Rapporto tra Aquileia e Salona, str. 107-133), u svojem radu raščlanjuje utjecaje koji su se širili iz sjeverne Italije prema srednjoj Dalmaciji, odnosno od Akvileje prema Saloni. Autorica je reinterpretirala svoj rad prije dvadeset godina na sličnu temu (*Rapporti tra l'Alto Adriatico e la Dalmazia: a proposito di alcuni tipi di monumenti funerari*, Antichità altoadriatiche, XXVI, Udine, 1985., 183-208). Ona je definirala "koiné adriatica", zajedničku sferu jadranskih utjecaja, koja se očituje na trima područjima: a) arhitektonskom - preko spomenika s prikazima Jupitera, Meduze i Dionisa; b) religioznom - preko carskih kultova, kao i štovanja Magna Mater i Venus Anzotica; c) privatnom - tipovima nadgrobni spomenika, kao cippus Liburnicus, stela "na katove" (stela a più piani, Stockwerkstele, storey-stele) i stela s lažnim vratima. Upravo su nadgrobni spomenici s vratima (u starijih istraživača zvanim Porta Inferi), koji se javljaju u Saloni, Burnumu, Tiluriju i Bigesti, bili predmetom širega interesa. U zadnje vrijeme napuštena je pretpostavka da se radi o vojničkim spomenicima, čije je kultno ishodište Mala Azija (R. Dodig, *Spomenik Kvinta Valerija iz Hardomilja kod Ljubuškoga*, VAHD 95, 2003., str. 363-373). U tom slučaju evidentni su utjecaji iz srednje i sjeverne Italije. Ipak, kada se pogledaju stele iz Sarsine, regije Marsi i Akvileje u odnosu na one iz Dalmacije, vidi se razlika. Vrata na spomenicima iz Italije znatno su skromnije ukrašena, često bez ikakvih prikaza, dok su u Dalmaciji kasetoni ispunjeni reljefima lavljih glava, ručkama, vegetabilnim ornamentima ili figurama (zarobljenih orijentalaca?). Usto, u Dalmaciji iznad vrata obvezno slijedi hram (edikula), s bogato ukrašenim frzom, najčešće s oružjem, a na vrhu zabat s Meduzom, palmetama i dr. (O tipologiji tih spomenika vidjeti M. Sanader, *Grabsteine der legio VII aus Tilurium. Versuch einer Typologie, Romanisation und Resistenz, Akten des VII. Internationalen Colloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens*, Köln, 2. bis 6. Mai 2001., Mainz am Rhein, 2003., str. 501-511). Dakle, dalmatinski spomenici, bez obzira na utjecaje iz Italije, slijede svoju razvojnu fazu, obogaćenu vojničkim repertoarom, i vjerojatno određenim simboličnim motivima. Isto tako ne treba zaboraviti da je prikaz vrata čest simboličan motiv na spomenicima različitih vremena i epoha od Staroga Egipta, Grčke i Etrurije do Galije i Male Azije.

Elisabetta Gagetti, profesorica na Odjelu antičkih znanosti Sveučilišta u Milanu (*Locum in deliciis... sucina optinent. Le ambre di Aquileia e Spalato*, str. 135-161), govori o artefaktima od jantara, koji su pronađeni u okružjima Akvileje i Salone. Dijeli ih na četiri kategorije: 1. *Crepundia* (dječji predmeti raznih oblika, mogu biti nanizani i kao ogrlica), 2. Oprema za pređenje vune, 3. Prstenje i 4. Kipići.

Zrinka Buljević, ravnateljica Arheološkoga muzeja u Splitu (*Novità sul vetro soffiato a stampo della Dalmazia con alcuni paralleli italici*, str. 163-184), obradila je rimsko staklo i njegovu tipologiju u Dalmaciji od 1. do 3. st. Na nekim staklenim sudovima na dnu nalaze se pečati radionica: Rufini, Antonii Volumni Ianuarii, L. Aemilii Blasii i dr. Među ostalima, zanimljivi su svakako balzamariji u obliku datulja.

Luciana Mandruzzato, suradnica Direkcije za arheološku baštinu Furlanije i Julijske krajine (*Ennion e Aquileia*, str. 185-195) i **Alessandra Marcante**, docentica na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Sieni (*Nota introduttiva allo studio dei calici altomedievali conservati presso il Museo Archeologico Nazionale di Aquileia*, str. 197-203), obrađuju također staklene predmete: čaše i kaleže, s pečatima ENNION i ARISTEAS, kao i ulogu Akvileje u njihovoj distribuciji, od 5. st. do prvih stoljeća srednjega vijeka.

Maurizio Buora, ravnatelj Muzeja povijesti u umjetnosti u Udinama i urednik spomenutoga zbornika (*Postilla su L. Aemilius Blasius o Blastus*, str. 205-209), još jednom u kratkom prilogu osvrće se i nadovezuje na rad Z. Buljević, raspravljajući o primjercima staklenih čaša u produkciji L. Aemilius Blasius.

Sanja Ivčević, viša kustosica Arheološkoga muzeja u Splitu (*Le fibule salonitane del primo periodo della romanizzazione*, str. 211-238) i **Maurizio Buora**, urednik zbornika (*Fibule dal territorio di Aquileia e dall'area di Salona dal I sec. a.C. al IV d.C. Un confronto*, str. 239-259), pišu o fibulama pronađenima u Saloni i Akvileji i u njihovoj okolici. Među raširenije fibule u Saloni pripadaju tipovi Alesia, Aucissa, Feugère i dr.

Zbornik završava zaključkom **Gine Bandellija**, ravnatelja odjela za antičke znanosti Sveučilišta u Trstu (*Conclusioni*, str. 261-267). On još jednom podsjeća na dobru suradnju talijanskih i hrvatskih stručnjaka, posebice iz muzeja u Akvileji, Udinama, Splitu, Zadru i Zagrebu, ne zaboravivši spomenuti ni staru plejadu znanstvenika: Carla Patscha, Josipa Brunšmida, Mihovila Abramića, Viktora Hoffillera, Giovannija Brusina i Attilija Degrassija.

Radoslav Dodig